

دانشگاه اراک

دانشکده ادبیات و علوم انسانی - گروه الهیات

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد الهیات - علوم قرآن و حدیث

عنوان: بررسی تطبیقی آزادی عقیده در اسلام و یهود

استاد راهنما

خانم دکتر کیوان احسانی

استاد مشاور

آقای دکتر علی حسن بیگی

پژوهشگر

زهرا کریمی

زمستان ۱۳۹۳

بسم الله الرحمن الرحيم

« صورت جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد »

با تأییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف)

جلسه دفاعیه پایان نامه کارشناسی ارشد آقای / خانم زهرا کریمی شماره دانشجویی ۹۱۱۱۳۱۱۱۰۵ رشته الهیات گرایش علوم قرآن و حدیث

تحت عنوان: بررسی تطبیقی آزادی عقیده در اسلام و یهود

با حضور هیأت داوران در محل سالن دفاعیه دانشکده ادبیات، و علوم انسانی در تاریخ ۹۳/۱۰/۲۹ تشکیل گردید.

در این جلسه، پایان نامه با نمره (به عدد ...۸۷.۴۰۰...) به حروف ...صفر و نیم... مورد قبول (P) بسیار مردود (F) تمدید مهلت دفاع (طبق صورت جلسه) (EP) و با درجه: عالی (P-Ex) خوب (P-VG) خوب (P-Go) قابل قبول غیر قابل قبول مورد دفاع قرار گرفت.

نام و نام خانوادگی	سمت	مرتبۀ علمی	امضاء
دکتر کیوان احسانی	استاد راهنمای اول	استاد ارشد	(امضاء)
	استاد راهنمای دوم		
دکتر علی حسن بیگی	استاد مشاور اول		(امضاء)
	استاد مشاور دوم		
	داور خارجی پایان نامه		
دکتر محمدرضا قاسمی	داور داخلی پایان نامه	استاد	(امضاء)
	داور داخلی پایان نامه		
	نماینده تحصیلات تکمیلی	استاد	(امضاء)

جهت افزایش نصاب در جدول، هر یک از سمت ها که در پایان نامه مصدق ندارد، حذف گردید.

دفاع مطابق مقررات اخذ شده و ضوابط و آیین نامه دوره کارشناسی ارشد صورت پذیرفته است و نتیجه آن مورد تأیید

مجلس تحصیلات تکمیلی دانشکده

است.

و من الله التوفیق

بناام خدا

۱۳۷۰

شورا اطلاق پژوهش

بسمت انتدای ممل و باستدراخ بیک عالم حضرتدست و او همواره ناکر بر اعال ماست و بر مطور انجام نیازی پژوهش های اسل، تولید دانش جدید و بسازی زندگی شرفا و انجمن و اصنامی بیات
میل تقصیرت عظمی کت

تم کت قیدی کت شیت و خا شیت بر کار خواهیم بست و از مرکز سل و حریت و خایات هی ملی پرینزی کنیم. متوق پژوهشگران، پژوهیدگان (انسان، جوان، گیاه و اشیا، انسانان و سایر مایجان
متوق بیست هی شیم و د خا آن ی کوئیم. بباکیت های و سونی آمار پژوهشی ارج ی شیم، برای انجام پژوهشی اسل، اهامم در زنده و از سرقت علمی و ارجاع نامناسب اعتبار می کنیم. ضمن
بسیار خدمت، مرتب از مرکز تبیین و نصب، و کھی خایات هی پژوهشی، در مایقی قلاوازه اتملا خواهیم کرد. ضمن امانت واری، از مصلح و امکانات اقتصادی، انسانی و فنی موجود استاده و در اول خواهیم
کند در خدمت خیر خلقی نایج پژوهش نیکر اتملا موزی، بهوشان و چند گاه رگی ای پرینزی کنیم. اسل همرازه بودن و رازداری را محور تمام خایات هی پژوهشی خود قرار می دیم. در بر خایات هی پژوهشی به مصلح
بناام کت هی شیم آن ی کوئیم. خویش را لازم به رعایت کھی به خدای علی رتبه خود، قوانین و مترات، بیاست هی خدای، سائلی، دولتی، و دایره های ملی دبری مزل پژوهش می دانیم. رعایت
میل متوق پژوهش انتدای فرنگی می دانیم و به مطور بانکگی این فرنگس به تروج و اماند می آن در جامه اهام می در زیم.

نام و نام خانوادگی دانشجو: زحراری
تاریخ: ۹۳/۱/۲۹
اسماء:

استاد راهنما: دکتر کیوان اسفانی
تاریخ:
اسماء:

فرم تمدنامه اصالت رساله پیلان نامه

بیتب زحرار کریمی دانش آموخته شیخ کلارستانی اردن نامیور زنده الیبت کرایش علوم قرآن و حدیث که در تاریخ ۲۳/۱۰/۲۹ از پیلان نامه خود با عنوان بررسی تطبیقی آزادی مطبوعه در اسلام و پیرو بانفرد

..... و درجه ..... حجرت ..... دفاع نموده ام بدین وسیله تمدنی شوم:

- ۱- این پیلان نامه حاصل تحقیق و پژوهش اینجانب تحت نظارت و راهنمایی استاد دانشگاه اردن بوده و مواردی که از دستاوردهای علمی پژوهشی دیگران (اعم از پیلان نامه، کتاب و مقاله) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و روال متعارف، نام شیخ مورد استفاده و سایر شخصیات آن را در فهرست مرصع ذکر و درج کرده ام.
- ۲- این پیلان نامه قلمبرای دریافت پنج مدرک تحصیلی (ام، سطح، باین، تریما لاترا، دیپلوم) در دانشگاه هادوسات عالی ارائه شده است.
- ۳- بعد از فراغت از تحصیل، تمدنی شوم حرکت به برداری ام از چاپ کتاب، ثبت و استخراج و نگذاری اطلاعات به دیگران، ترجمه و اقباس با موافقت کتبی دانشگاه اردن انجام پذیرد و از حوزه معاونت پژوهشی دانشگاه اردن مجوزهای مرصع را اخذ نمایم و در صورت ارائه مقاله در پایگاه مجلات با ذکر نام دانشگاه اردن در کنار نام نویسنده کان به نحوی که تعلق اثر به دانشگاه اردن بطور کامل مکتب باشد، حقوق دانشگاه را رعایت نمایم.
- ۴- چنانچه در شیخ نامی خلاف موارد فوق ثبت شود، عواقب نامی از آن رای پذیرم و دواصه دانشگاهی مجاز است اینجانب مطابق با ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدارک تحصیلی ام یکپوز اوعالی نخواهم داشت.
- ۵- یکپوز و حقوق حاصل از این پیلان نامه متعلق به دانشگاه اردن است.
- ۶- نقل مطالب با ذکر آئینه بلاغ است.

بیم و نام خانوادگی دانشجو: زحرار کریمی
تاریخ: ۲۳/۱۰/۲۹

استاد:

تقدیر و تشکر

حمد و سپاس یکتای بی‌همتا را که لطفش بر ما عیان است، ادای شکرش را هیچ زبان و دریای فضلش را هیچ کران نیست.

با تشکر و سپاس فراوان از استاد گرانقدرم سرکار خانم دکتر احسانی که در کمال سعه صدر، حسن خلق و فروتنی، از هیچ کمکی در این عرصه بر من دریغ ننمودند و زحمت راهنمایی این رساله را بر عهده گرفتند و نیز از استاد بزرگوار جناب آقای دکتر حسن‌بیگی که زحمت مشاوره این رساله را متقبل شدند و بدون مساعدت ایشان، این نوشتار به نتیجه‌ی مطلوب نمی‌رسید. باشد که این حقیر، بخشی از زحمات آنان را سپاس گوید.

تقدیم به:

روح پاک پدرم که به من ایستادگی آموخت

و

به مادرم، دریای بیکران فداکاری و عشق

بررسی تطبیقی آزادی عقیده در اسلام و یهود

توسط

زهرا کریمی

بی‌تردید آزادی عقیده یکی از مباحث مهم و بحث‌برانگیز در میان انواع آزادی است. شناخت صحیح از این مفهوم و لوازم آن در جهت‌گیری و نگرش دینی انسان نقش بسزایی دارد. در این نوشتار بررسی آزادی عقیده در دو دین اسلام و یهود و هر آنچه که به اثبات وجود یا عدم آن کمک می‌کند، کانون توجه است. از سویی اسلام ندای آزادی عقیده سر می‌دهد و از سوی دیگر دشمنان اسلام با تکیه بر اصل جهاد، آن را به دین شمشیر و زور متهم می‌کنند. دین یهود نیز با تکیه بر اندیشه‌ی برگزیدگی خود، جنگ‌و‌کشتارهایی را تقدیس می‌کند که اصل آزادی عقیده را زیر سؤال می‌برد. لذا؛ لازم و ضروری است در این دو دین یک بررسی تطبیقی صورت گیرد تا نگرش هر دو دین (که خود را الهی و آسمانی می‌دانند) به مسئله‌ی آزادی عقیده روشن شود.

با توجه به آنچه که بیان شد؛ در این نوشتار، طی بخش‌های سه‌گانه، ضمن تحلیل و تبیین مفاهیم مربوطه، تلاش شده تا با تأکید بر تعالیم دینی اسلام و یهود، به بررسی موضوع (آزادی عقیده) پرداخته شود و در نهایت اینچنین نتیجه‌گیری شده است:

دین مبین اسلام در راستای تکریم و احترام به اراده‌ی انسان و عقل و تفکر او، هرگونه تحمیل عقیده و اجبار در انتخاب دین را نفی می‌کند و با اینکه شبهه‌ی ارتداد و جهاد اسلامی را علیه آزادی عقیده مطرح کرده‌اند اما جهاد در اسلام یا به منظور دفاع از دین، وطن و... و یا به منظور آزادی فطرت اسیرشده‌ی انسان‌ها صورت می‌گیرد. حکم مرتد نیز برای جلوگیری از تخریب دین توسط توطئه‌گران می‌باشد. درحالی‌که از تعالیم تورات و تلمود یهودیان برمی‌آید که آن‌ها ارزشی برای عقل و اراده و تفکر آدمی قائل نیستند و علاوه بر آن، با تکیه بر اندیشه‌ی برگزیدگی خود بر سایر ملل، جنگ و کشتارهایی را علیه دیگران راه می‌اندازند که با اصول حاکم بر آن‌ها و اهدافی که به دنبال دارند در جهت ضد آزادی عقیده گام برمی‌دارند.

کلیدواژه‌ها: آزادی عقیده، اسلام، یهود، جنگ و جهاد، ارتداد

فهرست مطالب

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۲.....	بخش اول: کلیات تحقیق
۲.....	۱) مقدمه.....
۳.....	۲) بیان مسئله.....
۴.....	۳) اهمیت مسئله و ضرورت تحقیق.....
۵.....	۴) اهداف تحقیق.....
۵.....	۴-۱) هدف کلی.....
۵.....	۴-۲) اهداف جزئی.....
۵.....	۵) پرسش‌های تحقیق.....
۵.....	۵-۱) سؤال اصلی.....
۵.....	۵-۲) سؤالات فرعی.....
۶.....	۶) روش مطالعاتی.....
۶.....	۷) ابزار و شیوه‌های جمع‌آوری اطلاعات.....
۶.....	۸) پیشینه‌ی تحقیق.....
۹.....	۹) بیان مفاهیم و اصطلاحات.....
۹.....	۹-۱) مفهوم آزادی.....
۱۰.....	۹-۲) مفهوم آزادی عقیده.....

بخش دوم: بررسی تطبیقی آزادی عقیده در اسلام و یهود

فصل اول: رویکرد اسلام به آزادی عقیده

۱۶.....	۱) مقدمه.....
۱۶.....	۲) اسلام و آزادی عقیده.....
۱۶.....	۲-۱) آزادی عقیده در قرآن.....
۲۳.....	۲-۲) انتخاب عقیده بر اساس تفکر.....
۲۶.....	۳) قلمرو آزادی عقیده در اسلام.....
۳۰.....	۴) پاسخ به چند شبهه.....

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۳۱.....	۴-۱) ارتداد .....
۳۱.....	۴-۱-۱) ارتداد در لغت .....
۳۲.....	۴-۱-۲) ارتداد در اصطلاح فقه .....
۳۳.....	۴-۱-۳) اقسام مرتد .....
۳۳.....	۴-۱-۴) حکم ارتداد در قرآن و روایات .....
۳۶.....	۴-۱-۵) فلسفه‌ی حکم ارتداد .....
۴۰.....	۴-۱-۶) ذکر چند نکته در مسئله‌ی ارتداد .....
۴۳.....	۴-۱-۷) ارتداد و سیره‌ی پیامبر(ص) درباره‌ی آن .....
۴۴.....	۴-۲) جهاد .....
۴۹.....	۴-۲-۱) برخی از آیات مطلق درباره‌ی جهاد .....
۵۰.....	۴-۲-۲) برخی از آیات مقید درباره‌ی جهاد .....
۵۱.....	۴-۲-۳) توضیحاتی درباره‌ی آیات مقید .....
۵۴.....	۴-۲-۴) عفو عمومی در فتح مکه، پاسخی دیگر به شبهه‌ی جهاد .....
۵۷.....	۵) سیره‌ی پیامبر(ص) در برخورد با دگراندیشان.....
۵۸.....	۵-۱) روش برخورد پیامبر(ص) با بت پرستان و مشرکان .....
۵۹.....	۵-۲) روش برخورد پیامبر(ص) با اهل کتاب .....
۶۰.....	۵-۲-۱) دریافت جزیه از اهل کتاب .....
۶۲.....	۵-۲-۲) معیار زندگی مسالمت‌آمیز با اهل کتاب .....
۶۳.....	۵-۳) نامه‌های پیامبر(ص) به زمامداران جهان مؤید آزادی عقیده .....
۶۵.....	۶) روش اهل بیت(ع) در برخورد با مخالفان و دگراندیشان.....
۷۲.....	۷) آزادی عقیده و پلورالیسم دینی از دیدگاه اسلام .....
۷۸.....	۸) نتیجه‌گیری .....

فصل دوم: رویکرد یهود به آزادی عقیده

۸۴.....	۱) مقدمه .....
---------	----------------

فهرست مطالب

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۸۶.....	۲) معرفی قوم یهود.....
۸۷.....	۳) کتب مقدس یهود.....
۸۷.....	۱-۳) تورات (عهد قدیم).....
۸۸.....	۲-۳) تلمود.....
۹۰.....	۴) دین یهود در انحصار نژاد.....
۹۲.....	۵) یهود و آزادی عقیده.....
۹۳.....	۱-۵) اراده و آزادی در نگاه یهود.....
۹۴.....	۲-۵) تفکر و تعقل در دین یهود و ارتباط آن با آزادی عقیده.....
۹۶.....	۳-۵) موارد ضد آزادی عقیده در یهودیت.....
۹۶.....	۱-۳-۵) اندیشه‌ی برتری نژاد یهود.....
۱۰۵.....	۲-۳-۵) جنگ و کشتار در دین یهود.....
۱۱۰.....	۳-۳-۵) ارتباط کینه‌توزانه‌ی یهود با ادیان توحیدی.....
۱۱۲.....	۴-۳-۵) تفکرات ضد آزادی عقیده در پروتکل‌های حکمای یهود.....
۱۱۶.....	۶) ارتداد در دین یهود.....
۱۲۰.....	۷) نتیجه‌گیری.....

فصل سوم: بررسی تطبیقی نگرش اسلام و یهود به آزادی عقیده

۱۲۶.....	۱) مقایسه‌ی موارد مبین وجود یا عدم آزادی عقیده در اسلام و یهود.....
۱۲۶.....	۱-۱) تفکر و تعقل.....
۱۲۶.....	۲-۱) جنگ و جهاد.....
۱۲۷.....	۳-۱) ارتباط با سایر ادیان.....
۱۲۸.....	۴-۱) ارتداد.....
۱۲۸.....	۲) نتیجه‌گیری.....

فهرست مطالب

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
	بخش سوم: نتیجه گیری و پیشنهادات
۱۳۱.....	نتیجه.....
۱۳۷.....	محدودیت های تحقیق.....
۱۳۸.....	پیشنهاد.....
۱۳۹.....	منابع و مأخذ.....
	چکیده انگلیسی

بخش اول
کلیات تحقیق

۱) مقدمه

یکی از حقوق فطری و طبیعی هر فرد، آزادی وی است. اگر انسان را در انجام کارها و در انتخاب راه‌ها، مختار بدانیم، در آن صورت خود را از سایر موجودات برتر خواهیم یافت؛ زیرا رفتار سایر موجودات از روی طبیعت و غریزه است نه تعقل و اراده و اختیار. و اگر انسان را در زندگی مجبور بدانیم در آن صورت با سنگ و چوب و درخت فرقی نخواهد داشت. بنابراین بر اساس اصل انسان‌شناسی، بشر باید به تحقیق درباره‌ی اراده و اختیار و آزادی خود بپردازد و از این رهگذر، گام‌هایی اساسی جهت شناخت فطرت خود بردارد.

ادیان توحیدی به شواهد تاریخی، نخستین منادیان آزادی بشر بوده‌اند و بیشترین مخالفت‌ها را با قدرت خشن و مستبد عصر خویش به راه انداخته‌اند و اصولاً چون هیچ دینی نمی‌تواند جز از طریق فراهم آوردن امکانی برای آزادی انسان‌ها و سپس ارائه‌ی ایده‌ها و پیام‌های نو، توجه مخاطبین را به خود جلب کند. پس طبیعتاً هر یک از ادیان لاقفل در دوره‌ی ظهور، منادی و طرفدار آزادی بوده‌اند و این حمایت در ادیانی که خود را مبتنی بر برهان و استدلال و تعقل و آگاهی می‌دانند بیشتر و جدی‌تر بوده است.

یکی از عواملی که تعیین‌کننده‌ی جهت‌گیری‌های فردی و اجتماعی بشر است بحث انتخاب دین اوست؛ زیرا دین جزئی از زندگی بشر شده است و در هر زمان بشر نیازمند داشتن عقیده و دین خاصی است. لذا وجود یا عدم آزادی عقیده در یک ملت یا آیین، تعیین‌کننده‌ی وجود اکرام یا عدم آن نسبت به انسان‌هاست. آزادی عقیده به معنای آزادی انسان در انتخاب عقیده و عدم وجود اجبار بر پذیرش و ترک عقیده، یک امر فطری و مدافع کرامت انسان‌ها است. لذا در نزد بشر ارزش بالایی دارد دین اسلام از جمله ادیانی است که ندای آزادی عقیده سر داده و از طرفی آن آزادی‌ای را می‌پذیرد که برابر ترازهای اسلامی می‌باشد. زیرا هدف نهایی که انسان برای رسیدن به آن تلاش می‌کند کمال و تقرب پروردگار متعال

است. لذا، آزادی عقیده نباید او را از این مسیر دور کرده و مانع رسیدن به هدف شود. از طرف دیگر، موضوعاتی چون ارتداد و جهاد در این رابطه وجود دارد که ظاهر آن با آزادی عقیده منافات دارد. دین یهود نیز یکی از ادیان الهی است که ندای توحید سر داده است پس طبیعتاً باید مدافع آزادی عقیده باشد زیرا تحمیل عقیده هرگز هدف خداوند نیست و خداوند ایمان اجباری را از بشر نمی‌پذیرد. اما تاریخ و تعالیم یهود، ویژگی‌ها و عقایدی را برای این دین و پیروانش نام برده است که انسان را به این قضاوت وادار می‌کند که مفهوم آزادی عقیده برای آن‌ها بی‌معنی است. ویژگی‌هایی چون برگزیدگی قوم یهود، جنگ و کشتارهای خونین و بی‌رحمانه و... از طرفی در این دین نیز مانند سایر ادیان مسئله‌ی ارتداد و حساسیت دینی وجود دارد. لذا هدف از این نوشتار این است که به بررسی موضوع آزادی عقیده در اسلام و یهود و هر مبحثی که در رابطه با آن، به روشن کردن بحث کمک می‌کند، پرداخته و بدین وسیله با مقایسه‌ی میان دو دین در این مبحث، تحقیقات سایرین کامل شود؛ زیرا مقایسه‌ی تطبیقی موضوعات در بین ادیان، به انسجام شناخت افراد کمک خواهد کرد. امید است با فراهم آوردن این تحقیق توانسته باشم گامی در جهت بهره بردن افراد از آن، بردارم.

(۲) بیان مسئله

آزادی عقیده یکی از حقوق طبیعی انسان؛ به عنوان یک موجود متفکر و با شعور، می‌باشد. این نوع آزادی نیز چون دیگر اقسام آزادی همیشه و در همه‌جا جزء مطالبات فطری انسان‌ها بوده است. اما باید توجه داشت که در واقع اختیار، آزادی خطرناکی است که به بشر داده شده است. زیرا فقط یک راه حق مطلوب خداست، و هرکس با اختیار و آزادی خود، راه حق و مطلوب را پیش‌گیرد در قیامت ایمن می‌شود و هرکس با سوء اختیار خود راهی غیر از آن انتخاب کند گمراه می‌شود.

ظاهر موضوع آزادی عقیده، آزادی انسان در انتخاب هر عقیده‌ای و مجبور نبودن او را می‌رساند. ولی این نکته هم دارای اهمیت است که آزادی مطلق و بدون هیچ قید و بندی را نمی‌توان تقدیس کرد. زیرا ممکن است به کرامت انسان‌ها در بعد فردی و زندگی اجتماعی او لطمه وارد کند. در اسلام همه چیز بر اساس اصل «توحید» بنا شده است و پس از آن بر اساس

«اخلاق فاضله» می‌باشد. بنابراین آزادی عقیده نیز طبیعتاً باید بر اساس این اصل باشد. در دین یهود نیز همه چیز بر اساس عقیده‌ی «برگزیدگی قوم یهود» می‌باشد آنچه در این دین مبهم و نیازمند به پاسخ است این است که پیروان این دین با اینکه باید اصل توحید و یکتاپرستی را پیش گیرند و در راستای آن به عقاید سایرین احترام بگذارند، با ادیان توحیدی مبارزه می‌کنند و خود را برتر از سایر خلق خدا می‌دانند. لذا در این نوشتار به بررسی این موضوع (آزادی عقیده) در این دو دین الهی پرداخته خواهد شد.

(۳) اهمیت مسئله و ضرورت تحقیق

از آنجا که اعتقاد به آزادی عقیده، ارج نهادن به کرامت والای انسان است لذا از اهمیت بالایی برخوردار است. سخن از آزادی عقیده از جهات بسیاری می‌تواند مورد بررسی قرار گیرد. به عنوان مثال یک جهت آنکه، در قرون اخیر، به دلایل متعدد شعار آزادی عقیده، حقوق بشر و... توسط افراد سر داده می‌شود و در مواردی نیز ابزاری علیه دین شده است زیرا قدرتمندانی که می‌خواهند مخالفان خود را سرنگون کنند مفاهیمی چون «آزادی عقیده» را بر سر زبان‌ها و در افکار می‌اندازند و به این وسیله مردم عامه و ناآگاه را در مسیری که خود می‌خواهند سوق می‌دهند. از طرفی گروهی بر این پندارند چون آزادی ارزشی انسانی و فرادینی دارد، نمی‌توان آن را به چهارچوب درآورد و برای آن مرز و خط قرمزی قائل شد. البته واضح و مبرهن است که چون انسان متفکر و مختار آفریده شده است، بدون آزادی، در هیچ مسیری اعم از درست و نادرست نمی‌تواند حرکت کند. و در نتیجه نمی‌تواند به هیچ مقصدی برسد. آنچه که مرا به تحقیق در این زمینه وادار کرده، این است که در دین اسلام که خود را کامل‌ترین و آخرین دین معرفی و ندای آزادی عقیده را مطرح کرده است و نیز در یهودیت که مدعی اساس یکتاپرستی در دین خود می‌باشد، «آزادی عقیده» چه مفهوم یا ارزشی دارد. آیا هر دو دین که مدعی یکتاپرستی هستند نگاهشان به مقوله‌ی آزادی عقیده یکی است یا خیر؟ و این آزادی را چگونه در رفتار و عمل خود منعکس می‌کنند.

(۴) اهداف تحقیق

۴-۱) هدف کلی: مقایسه‌ی آزادی عقیده در اسلام و یهود

۴-۲) اهداف جزئی:

- ۱- بیان آزادی عقیده در اسلام
- ۲- بیان آزادی عقیده در یهود
- ۳- تبیین مسئله‌ی ارتداد در اسلام و ارتباط آن با آزادی عقیده
- ۴- تبیین مسئله‌ی ارتداد در یهود
- ۵- تبیین مسئله‌ی جنگ و جهاد در اسلام و ارتباط آن با آزادی عقیده
- ۶- تبیین مسئله‌ی جنگ در یهود و ارتباط آن با آزادی عقیده
- ۷- ارتباط اسلام با سایر ادیان در پرتو آزادی عقیده
- ۸- ارتباط یهود با سایر ادیان با توجه به اصل آزادی عقیده
- ۹- تبیین مخالفت یا موافقت آزادی عقیده با پلورالیسم دینی از نظر اسلام

(۵) پرسش‌های تحقیق

در این نوشتار سعی بر این است که به این سؤالات پاسخ داده شود:

۵-۱) سؤال اصلی: رویکرد اسلام و یهود به آزادی عقیده چیست؟

۵-۲) سؤالات فرعی:

- ۱- مقصود از آزادی عقیده چیست؟
- ۲- رویکرد اسلام به آزادی عقیده چیست؟
- ۱-۲- چگونه می‌توان بین آزادی عقیده و ارتداد در اسلام جمع بست؟
- ۲-۲- آیا جهاد در اسلام با آزادی عقیده منافات دارد؟

۲-۳ ارتباط اسلام با دیگر ادیان و پیروان آنها چگونه است؟

۳- رویکرد یهود به آزادی عقیده چیست؟

۳-۱ جنگ در دین یهود با چه هدفی انجام می‌شود؟ آیا در راستای احترام به آزادی عقیده است؟

۳-۲ ارتباط یهود با دیگر ادیان و پیروان آنها چگونه است؟

۶) روش مطالعاتی

در این نوشتار از روش کتابخانه‌ای یعنی فیش‌برداری از کتب، نرم‌افزارهای مذهبی و... استفاده شده است. بهره‌گیری از قرآن کریم، تفاسیر، تورات و منابع معتبر در این زمینه، مهمترین روش در این نگارش بوده است. استفاده از کتابخانه‌ها و نرم‌افزارهایی چون جامع-التفاسیر و جامع الاحادیث در بسیاری از موارد کمک شایانی در پیشرفت کار کرده است.

۷) ابزار و شیوهی جمع‌آوری اطلاعات

در این تحقیق از موارد زیر جهت گردآوری اطلاعات استفاده شده است: کتاب-ها، مجلات، اینترنت.

۸) پیشینه‌ی تحقیق

موضوع آزادی عقیده از بحث‌هایی است که در غرب و بین مسیحیان پیشینه دارد. در قرون وسطی به علت غلبه‌ی کلیسا بر عقاید و تشکیل دادگاه تفتیش عقاید، نوعی بیگانگی بین مذهب و آزادی پدید آمد و بعد از آن در دوران رنسانس، بحث آزادی عقیده مطرح شد، اما برخلاف مسیحیت تحریف شده یکی از اهداف پیامبر(ص) در قرآن، رهایی و آزادی مردم از سلطه استبداد و تعهدهای تحمیلی و رسیدن به شکوفایی و آزادی مردم است (وَ يَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَ الْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ). اسلام با ندای «لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ» شعار آزادی عقیده را پیش از دنیای غرب سر داده بود. اما این بحث به عنوان یک بحث مصطلح در تاریخ اسلام

مطرح نشده است. ولی پس از رواج آن در غرب کم کم این مسئله مورد توجه محققان ما قرار گرفت.

طبق بررسی های انجام شده در رابطه با «آزادی عقیده در اسلام» مباحث و نظرات متعددی بوجود آمد و مقالات و کتاب هایی در این رابطه نوشته شد که هر کدام با نگاهی به این مقوله پرداخته اند. در اینجا به چند نمونه از تحقیقات پیشین اشاره خواهیم کرد: مرتضی مطهری (ره) در کتاب پیرامون جمهوری اسلامی، درباره ی این موضوع، بحث جامعی کرده است ایشان اسلام را مدافع آزادی عقیده می داند اما نه هر عقیده ای، بلکه تنها اعتقادی که بر مبنای تفکر و تعقل صحیح باشد، را می پذیرد و غیر از این عقیده را اساساً قبول ندارد. ایشان اظهار می دارد آزادی عقیده در اسلام با آزادی عقیده ای که در غرب رایج است و می گویند بشر را در انتخاب هر عقیده ای ولو سست و بی پایه باید آزاد گذاشت تفاوت دارد. زیرا از نظر اسلام باید زنجیر بت پرستی و خرافه پرستی را از دست و پای اندیشه ی انسان باز کرد تا فکرش آزاد شود و تنها عقیده ای را بپذیرد که در راستای فطرت او باشد.

علامه محمدحسین طباطبایی (ره) نیز در تفسیر گرانقدر خود «المیزان» ذیل آیات مربوط به حق تدین و اجبار و اکراه نبودن امر دین، درباره ی آزادی عقیده در اسلام بحث های زیادی کرده اند. ایشان می فرماید: در اسلام آزادی از قید بندگی غیر خداوند متعال وجود دارد این اصل انسان را به عبودیت خداوند فرا می خواند و در مقابل از قید تمامی قدرت های شرک و طاغوت رها می کند. از نظر علامه (ره) آزادی عقیده بر محور توحید وجود دارد و خارج از این، چنین آزادی ای مورد قبول و تأیید اسلام نمی باشد. ایشان دین و عقیده را از امور قلبی و درونی می داند که اکراه و اجبار بردار نیست. زیرا دلایل روشن بر توحید و معارف دینی وجود دارد که اجبار را در پذیرش دین بی معنی می کند. علامه (ره) باور دارد تمام آیات مبتنی بر اختیاری بودن دین، جوابی است برای کسانی که جهاد در اسلام را امری برای تحمیل عقیده می دانند آنان باید بدانند که از نظر اسلام جهاد نه تنها برای تحمیل عقیده تشریح نشده بلکه امری برای مهیا ساختن بستر آزادی و آزاد کردن فطرت اسیر شده ی انسان هاست.

اما در زمینه‌ی آزادی عقیده در یهود، بنده در سیر مطالعاتی خود در شناخت مباحث مربوط به یهودیت و عقاید آن‌ها، به هیچ وجه به این مقوله برخورد نکردم هرچه هست سخن از نژادپرستی و روحیه‌ی خودخواهی و جنگ و کشتار یهود می‌باشد. که این مباحث فقط می‌توانند در راه‌یابی ما به شناخت عقیده‌ی آن‌ها درباره‌ی آزادی عقیده کمک کنند.

محمدعلی حسین‌زاده در کتاب «سیری در مکتب یهود» به ویژگی‌های قوم یهود اعم از تحریف‌گری، جنایت و کشتار، نژادپرستی و... پرداخته است. مطالب کتاب ایشان در ۱۲ فصل گنجانده شده است و بطور کلی این مطلب را می‌رساند که هیچ قومی از نظر کشتار و جنایت، نژادپرستی، پیامبرکشی، زیر پا گذاشتن دستورات خداوند و... به پای قوم یهود نمی‌رسد.

جلال‌الدین آشتیانی در کتاب «تحقیقی در دین یهود»، مطالب کتاب خود را در ۹ فصل نوشته که در این کتاب علاوه بر اشاره به تاریخ مختصری از پیدایش قوم یهود، به معتقدات آن‌ها نیز پرداخته است. ایشان نیز مانند سایرین به تحریفات و تفکرات یهودی در تورات اشاره کرده است. و علاوه بر این در مطلبی بیان کرده است که یهودیان اگر مانند مسیحیان قدرت اجرایی و پشتیبانی حکومتی داشتند انگیزه‌یسیون روحانیت یهودی نیز یک واقعیت تاریخی بود که این مطلب نشان‌دهنده‌ی مخالفت آن‌ها با آزادی عقیده است.